

# JUEUS AL NOU REGNE DE VALÈNCIA

ÀNGEL SANCHIS CAMBRA

ONTINYENT, LA VALL D'ALBAIDA

**Resum:** *Al s. XIII es produeix la conquesta del Sharq Al-Àndalus iniciant-se així un procés colonitzador del territori valencià pels nous pobladors cristians. En aquest article es pretén donar una visió de la integració al Regne d'un colon especial, el jueu.*

## Un Regne per poblar

L'any 1245 es va allargar la frontera meridional fins Biar, completant així la conquesta de terres que anaven a integrar el nou Regne de València. La creació d'un nou estat dins la confederació catalano-aragonesa anava a generar unes necessitats demogràfiques per repoblar les terres conquerides. D'aquesta manera, l'enemic sarraí passava d'ésser el rival a un potencial recurs econòmic i demogràfic per als senyors cristians, però també s'intentà atraure i motivar la immigració de població jueva cap a terres valencianes durant el s. XIII.

Durant la plena edat mitjana el món mediterrani presentava una ecologia sociopolítica, com encunya el historiador Robert I. Burns a la seva obra *Jaume I i els valencians del s. XIII*. Es tracta d'un espai fragmentat en tres grans blocs culturals: la civilització islàmica, la bizantina i l'occidental, però en tots tres es fa visible la presència d'una comunitat jueva, no territorial però sí auto-conscient. Al s. XIII es produeix el moment més àlgid de convergència social a la Corona

de Aragó, i a més el Regne de València és un cas excepcional ja que els jueus son considerats com a valuosos immigrants.<sup>1</sup>

## Un poblador útil

El rei Jaume contemplava amb bons ulls les seves prosperes comunitats jueves que fins i tot participaven als cercles governamentals de la Corona d'Aragó, ocupaven càrrecs diversos: tresorers, batlles, o metges reials entre d'altres funcions.

Un càrrec que sovint es trobava exercit per jueus als reialmes del casal d'Aragó era el de batlle local. Al llarg del s. XIII es troben exemples a Aragó i al Principat, però el nou i pròsper Regne de València representava el millor terreny per a que els batlles locals jueus desenvoluparen la seva activitat.<sup>2</sup> Però a més de la batllia, els jueus ocupaven altres activitats administratives i financeres de la corona: a finals del s. XIII es testimonia a en Salomó Alconstantini cobrant el impost de l'herbatge<sup>3</sup> a València, com a batlles intervenien en els assumptes de la sal, i gràcies al domini de l'àrab eren el pont entre l'administració del nous colonitzadors i la població islàmica, en aquests primers anys de convivència al Regne de València.<sup>4</sup>

Conseqüentment els jueus amb destresa en l'administració, capital i una idea d'àrab, encontraven al territori valencià un desafiament amb moltes possibilitats.

---

<sup>1</sup> BURNS, I, R, *Jaume I i els valencians del s. XIII*, València, Tres i Quatre, 1981, p. 149-151.

<sup>2</sup> S'hi poden trobar nombrosos exemples de batlles locals jueus al Regne de València. Dins: ROMANO, DAVID, *Judíos al servicio de Pedro el Grande de Aragón (1276-1285)*, Barcelona, Institució <<Milà i Fontanals>>, 1983, p. 134-150.

<sup>3</sup> Es cobrava al Regne de València per el dret de pastar el ramat menor transhumant.

<sup>4</sup> Ocuparen un paper important dins de l'administració sobre els musulmans gràcies a les seues aptituds lingüístiques. Segurament el seu pes va anar decaient a finals del regnat de Jaume II ja que havia començat a incrementar el nombre de cristians que coneixia la llengua àrab. Dins: ROMANO, DAVID, *Judíos al servicio de Pedro el Grande de Aragón (1276-1285)*, ... op.cit. p. 160-162.

Una mirada amb prejudicis relacionaria aquest accés als llocs de poder dels jueus amb les seues competències com a prestadors de diners de la monarquia. Aquest clixé no s'ajusta a la Corona d'Aragó durant el s. XIII, on aquests es dediquen a ocupacions iguals que les dels seus veïns cristians, els jueus participaren al món comercial i financer, a l'igual que moros i cristians, però ni molt menys el controlaren.<sup>5</sup> Així mateix, cal trencar amb l'estereotip que el jueu és un agent urbà, al s. XIII el camp i la ciutat tenen una estreta relació, i el jueu no romandria aliè. Per exemple, a València la donació d'una casa comportava una petita granja al camp, que es podia treballar o arrendar, però que creava en el ciutadà un interès creixent per el món rural.<sup>6</sup>

Per tant, el jueu a més de ser un vàlid recurs demogràfic donava un alt grau de dinamisme al nou regne. Formaven una societat amb una llarga tradició comercial i financera, creaven productes manufacturats a les aljames o fins i tot trobem camperols jueus que vivien del rendiment de les seues propietats agrícoles, com mostren molts documents que esperen ser treballats als nostres arxius.<sup>7</sup>



Els jueus eren habitants de regnes cristians però no descuidaven els seus canons religiosos i culturals. A la imatge es veu la pràctica de la circumcisió, la qual era senyal del pacte del poble jueu amb Déu.

Font: <http://effyeharthistory.tumblr.com/post/2384032521/the-circumcision-of-christ-friedrich-herlin>

<sup>5</sup> BURNS, I, R, *Colonialisme medieval: Explotació postcroada de la València islàmica*, València, Tres i Quatre, 1987, p. 351-352.

<sup>6</sup> BURNS, I, R, *Moros, cristians i jueus en el Regne croat de València*, València, Tres i Quatre, 1987, p. 199-204.

<sup>7</sup> BURNS, I, R, *Jaume I i els valencians del s. XIII, ... op.cit.* p. 162-163.

## Atraure al jueu

Al s. XIII amb el pas de les dècades el territori valencià esdevenia com un territori ple d'oportunitats, l'expropiació progressiva dels rebels musulmans junt al creixement del regne en temps de pau oferia molt bones perspectives als nous pobladors jueus. Les aljames creixien, a més el monarca tractava d'incitar el seu increment mitjançant privilegis que afavoriren l'entrada de nous immigrants a un regne amb unes evidents necessitats demogràfiques.<sup>8</sup>

Un exemple d'aquests privilegis es produeix amb la concessió del infant Pere a tots els jueus de Gandia l'any 1269 per a que gaudiren de llibertat d'impostos de lleudes i peatges, a l'igual que ja gaudien els cristians de dita vila.<sup>9</sup>

Ara bé, el cas més destacat del Regne es donava a la ciutat de València on el privilegi de 1275 deslliurava els jueus de la ciutat de la jurisdicció del justícia. Aquesta concessió amagava a les seues clàusules un projecte destinat a incrementar la immigració jueva. En la primera clàusula, s'assegurava als jueus de l'aljama de València que ja no tenien cap obligació legal de respondre al justícia, a partir d'aquest moment es concedia al batlle reial la jurisdicció sobre tots els càrrecs que s'imputen als jueus. Aquest canvi suposava passar a dependre jurisdiccionalment d'un personatge no explícitament judicial, així aconseguien reafirmar les seues lleis tradicionals pròpies o lliurar-se de pressions i prejudicis locals. Altra clàusula assegurava a la població jueva que vingués a habitar València que els oficials reials no molestarien ni els demanarien res més enllà dels impostos habituals. A banda d'això, la darrera clàusula determina que els jueus fugits del Regne amb delictes sense sentència

---

<sup>8</sup> BURNS, I, R, *Colonialisme medieval: Explotació postcroada de la València islàmica, ...* op.cit., p. 353-354.

<sup>9</sup> BURNS, I, R, *Jaume I i els valencians del s. XIII, ...* op.cit. p. 207-209.

poden tornar, a més no es tindrien en compte crims, deutes i malifetes realitzades abans d'arribar a València.<sup>10</sup>

Altre exemple seria el Privilegi de 1268 atorgat per als jueus que arribaren a Xàtiva. Aquests gaudirien d'una exempció d'impostos, drets i obligacions reials durant un període de cinc anys, que en alguns casos s'allargava fins als set. Ara bé, el privilegi també deixa clar que si un jueu abandona l'aljama de Xàtiva abans de complir huit anys des de la seva arribada a la ciutat, deuria de pagar la seua part de peites i obligacions reials durant el temps que havia residit a la ciutat.<sup>11</sup>

Aquesta política reial per potenciar la immigració dels jueus es va donar arreu de tot el regne, i és que aquests gaudien d'un elevat prestigi professional que fins i tot els va servir per ser reclamats per la Corona per a exercir els seus oficis.

### **Un dia qualsevol**

Com hem vist el jueu formava part d'una societat minoritària, dins d'un món cristià majoritari. Com senyala el professor Jose Hinojosa, tradicionalment el jueu ha estat vist com un agent social que es dedicava al préstec o al comerç, era apedregat en Setmana Santa i quan els interessos de l'estat ho reclamaven era expulsat a l'exili.<sup>12</sup>

Ara bé, d'on provenia aquesta inferioritat legal del jueu respecte al cristià? Doncs, havia estat establerta per la legislació eclesiàstica i es consolida al s.

---

<sup>10</sup> *Ibidem* p. 207-209.

<sup>11</sup> BURNS, I, R, *Moros, cristians i jueus en el Regne croat de València*, ... op.cit. p. 240-242.

<sup>12</sup> HINOJOSA, J, "La inserción de la minoria hebrea en la formación social valenciana", dins IRADIEL, P, (Coord.) *Revista d'Història Medieval: Jueus, conversos i cristians. Mons en contacte*, València, Departament d'Història Medieval de la Universitat de València, 1993, p. 45.

XIII principalment en quatre punts: el jueu no pot ser funcionari, no poden tindre servidors cristians ni tindre una superioritat jurídica o moral sobre el cristià, no poden ser metges de cristians i han de viure separats en barris propis. A més, els contactes fora del marc professional entre jueus i cristians no estaven ben vistos pels organismes d'on emanava el discurs ideològic, és a dir, l'església.<sup>13</sup>



*El sacrifici de Isaac* de Pedro Orrente. A l'obra vegem Abraham, patriarca del judaisme, oferint en sacrifici a Déu el seu fill Isaac del qual es consideren descendents els jueus.

Font: <http://www.painting-palace.com/es/paintings/35567>

Aquestes premisses no es compliren ja que diferien notablement respecte a la realitat social. Per exemple, els jueus requerien dels notaris cristians i aquests de la medicina jueva, per tant hi havia una necessitat mútua d'interactuar. Aquests contactes anaven des d'aspectes comercials, fins a altres com podrien ser el sexe o el joc, per citar alguns exemples.

Respecte al sexe, cal saber que les relacions entre cristians i jueus estan durament penades per l'església des dels primers temps del cristianisme; trobem precedents al Concili d'Elvira o al III Concili de Toledo. Durant l'edat mitjana, des dels sínodes jueus i concilis cristians es llancen fortes penes i amenaces d'excomunió per a evitar que es mantingueren relacions sexuals amb membres d'altres religions. Malgrat les prohibicions, cal esmentar que es donaren casos de relacions entre jueus i cristians. Encara que foren casos aïllats

---

<sup>13</sup> *Ibidem* p. 48-49.

es donaren i aquest seria un marc més de sociabilitat entre la comunitat jueva i la cristiana.<sup>14</sup>

Altre espai obert per apropar les dues comunitats era el joc. Durant l'edat mitjana els valencians mostraren una extraordinària passió per aquest, de fet cada comunitat tenia la seva pròpia tafureria on era vedat l'accés als membres d'altres religions. Però, cap a finals del s. XIII i al llarg del s. XIV les cases de joc s'escampaven per les ciutats, places i carrers, on jueus i cristians llançaven els daus conjuntament. Malgrat que les autoritats prohibien la pràctica del joc entre les dues religions, aquest fou un espai de sociabilitat i contacte entre el món jueu i el cristià.

Però, sens dubte els contactes més intensos es varen donar a l'àmbit mercantil i comercial. En primer lloc no hi havia separació alhora de comprar i vendre, els jueus eren molt hàbils com a corredors i actuaven com a intermediaris en operacions mercantils i financeres. Fins i tot al llarg del s. XIII trobem algun projecte de societat mixta entre cristians i jueus per arrendar algun monopoli reial.<sup>15</sup>

En conseqüència, els exemples vistos posen de manifest que hi trobem prohibicions respecte al contactes socials entre jueus i cristians, però aquestes legislacions poc tenen a veure amb la vida quotidiana dels seus coetanis.

## Conclusions

El s. XIII fou un període de convergència entre jueus i cristians als diferents regnes de la Corona d'Aragó, especialment al Regne de València que ofería unes òptimes expectatives per als nous pobladors jueus. Aquesta aproximació

---

<sup>14</sup> *Ibidem* p. 51-52.

<sup>15</sup> *Ibidem* p. 57-59.

entre cultures al s. XIII va fer encunyar a en Francesc Bofarull i Sans<sup>16</sup> els regnats de Jaume I i Pere el Gran, com l'edat d'or dels jueus a la Corona d'Aragó.<sup>17</sup>

Ara bé, la prosperitat i integració s'anava a frenar cap a finals del segle, concretament l'any 1283, quan es comencen a plasmar legalment les mesures que anaven a suposar la davallada de la influència jueva en l'administració financera de la Corona d'Aragó. Entre les clàusules del Privilegi de la Unió es prohibia que un jueu pogués ser batlle a Aragó o València, ni recaptar cap tipus de rendes o exercir jurisdicció sobre els cristians al Principat de Catalunya.<sup>18</sup> Caldria senyalar que molts autors han vist en aquest moviment per traure als jueus dels càrrecs, una reacció més contra el poder creixent de la corona que no pas contra els funcionaris jueus que participen en activitats administratives i governamentals.<sup>19</sup>

Per acabar, seguint l'idea esbossada per el historiador valencià Ferran García-Oliver: caldria assenyalar que d'una forma paradoxal la minoria ètnica jueva que va habitar els reialmes del Casal d'Aragó la qual fou objecte de extorsions, violència i persecucions fins a l'expulsió de 1492; va resultar imprescindible per a l'afirmació i consolidació de la pròpia societat cristiana durant els seus primers moments.<sup>20</sup>

---

<sup>16</sup> Director de l'Arxiu de la Corona d'Aragó entre 1893 i 1911.

<sup>17</sup> BURNS, I, R, *Jaume I i els valencians del s. XIII*, ... op.cit. p. 149-151.

<sup>18</sup> ROMANO, DAVID, *Judíos al servicio de Pedro el Grande de Aragón (1276-1285)*, ... op.cit. p. 175-178.

<sup>19</sup> BURNS, I, R, *Jaume I i els valencians del s. XIII*, ... op.cit. p. 149-151.

<sup>20</sup> GARCÍA-OLIVER, F, "Observant famílies", dins IRADIEL, P, (Coord.) *Revista d'Història Medieval: Jueus, conversos i cristians. Mons en contacte*, València, Departament d'Història Medieval de la Universitat de València, 1993, p. 226.



**Bibliografia:**

- BURNS, I, R, *Colonialisme medieval: Explotació postcroada de la València islàmica*, València, Tres i Quatre, 1987.
- BURNS, I, R, *Moros, cristians i jueus en el Regne croat de València*, València, Tres i Quatre.
- BURNS, I, R, *Jaume I i els valencians del s. XIII*, València, Tres i Quatre, 1981.
- GARCÍA-OLIVER, F, "Observant famílies", dins IRADIEL, P, (Coord.) *Revista d'Història Medieval: Jueus, conversos i cristians. Mons en contacte*, València, Departament d'Història Medieval de la Universitat de València, 1993.
- HINOJOSA, J, "La inserción de la minoria hebrea en la formación social valenciana", dins IRADIEL, P, (Coord.) *Revista d'Història Medieval: Jueus, conversos i cristians. Mons en contacte*, València, Departament d'Història Medieval de la Universitat de València, 1993.
- ROMANO, DAVID, *Judíos al servicio de Pedro el Grande de Aragón (1276-1285)*, Barcelona, Institució <<Milá y Fontanals>>, 1983.

COM CITAR AQUEST ARTICLE:

Format Norma ISO 690-2

Sanchis Cambra, Àngel, "Jueus al nou Regne de València" [en línia]. *Clapir, Joves Historiadors i Historiadors Valencians* [publicació seriada en línia]. Desembre 2013. <enllaç> [Consulta: Dia Mes Any].

**ADVERTIMENT.** L'accés als continguts d'aquest article i la seua utilització ha de respectar els drets de la persona/persones autora/autores. Pot copiar, distribuir i comunicar públicament l'obra. En qualsevol cas, en la utilització dels seus continguts caldrà indicar de forma clara el nom i cognoms de la persona/persones autora/autores i el títol de l'article. No s'autoritza la seua reproducció o altres formes d'explotació efectuades amb finalitats de lucre. Aquesta reserva de drets afecta tant als continguts de l'article com als seus resums i índexs.